

Anton de Komlezing 2019 door Kathleen Ferrier

18 juni 2019 – Verzetsmuseum Amsterdam

Introductie

“Wie is je vader, wie is je moeder?”. Sinds presentator Jörgen Raymann Tante Es in het leven riep, weet heel Nederland hoe een kennismaking in Suriname verloopt. Want zo gaat het als je geïnteresseerd bent in de identiteit van een ander: je voorgeslacht vertelt een verhaal.

Mijn vader was Johan Ferrier en mijn moeder was Edmé Vas. Mijn ene over-overgrootmoeder kwam als acht jarig meisje aan in Suriname, met de Lalla Rookh, het eerste schip dat contractarbeiders uit India naar Suriname bracht. Ze was alleen, haar ouders hadden de overtocht niet overleefd en waren overboord gegooid. Mijn andere over-overgrootmoeder, was een tot slaaf gemaakte vrouw uit Afrika. Mijn ene over-overgrootvader stamde af van Portugese Joden en de ander van Groningse boeren. En dan zijn er ook nog de banden met Schotland, de afstamming van opgejaagde Hugenoten uit Frankrijk en mijn verwantschap met de beroemde zangeres naar wie ik ben genoemd. Toen mijn vader eens door een Nederlandse journalist gevraagd werd waar zijn wortels lagen, in Suriname of in Nederland, antwoordde hij dat die over de hele wereld verspreid liggen.

Mij is als kind steeds voorgehouden dat wij afstammen van de allersterksten, van hen die slavernij en mensenhandel overleefd hebben. “Wees je bewust van de kracht en moed van onze voorouders”, is mij als kind in Suriname vaak gezegd, “en draag die kracht uit met een opgeheven hoofd, een luisterend oor en een kritisch kijkend oog” .

Onderwijs en verhalen

Edmé Vas en Johan Ferrier waren onderwijzers in hart en nieren. Ongeacht de plek waar zij woonden of welke maatschappelijke positie ze bekleedden, in wezen bleven ze altijd bevlogen docenten: mensen die zich bewust zijn van de bevrijdende kracht van kennis. Mensen die principieel van mening zijn dat ieder mens het recht heeft zich te ontwikkelen. Ont-wikkelen, het afleggen van de windselen om te komen tot de kern van wie je in wezen bent. Daar gaat het om in het onderwijs.

Beiden hebben, door hun ondervinding op tal van plekken binnen en buiten Suriname, de levensveranderende kracht van verhalen leren kennen. Het narratief, dat de verbeeldingskracht stimuleert, waardoor toehoorders zich in andere werelden kunnen verplaatsen. Maar niet alleen dat: ook je kunnen verplaatsen in de gedachten en redeneringen van andere mensen, de werkelijkheid vanuit een ander perspectief bezien. Verhalen stimuleren daarmee het empathisch vermogen. Mijn ouders brachten ons in contact met allerlei soorten verhalen: zelfbedachte avonturen en voorgelezen geschiedenissen uit allerlei culturen.

En natuurlijk de verhalen van de spin Anansi. Mijn vader was een groot Anansi-tori verteller. De fabels van de Spin Anansi, die een trickster is, een slimmerik, waren met de tot slaaf gemaakten meegekomen uit Afrika en werden, onder die mensonterende omstandigheden, een overlevingsstrategie. Immers, dat kleine, onooglijke insect was zelfs de machtige leeuw en reusachtige olifant te slim af. Bovendien: de spin is het enige wezen op aarde dat in staat is een draad te maken tussen hemel en aarde; een verbinding te leggen tussen de zienlijke en de onzienlijke wereld.

Anansi staat voor de kracht in ieder mens, je niet neer te leggen bij de feiten, als je hart en geweten daartegen in opstand komen en op te blijven komen, voor menselijke waardigheid.

Ik ben opgeroeid met liefde voor taal, voor het narratief, voor verhalen, verbeelding en voor woorden.

Anton de Kom

Ik ben buitengewoon vereerd dat ik de Anton de Kom lezing 2019 mag houden, veel dank aan de organisatoren van de lezing voor het in mij gestelde vertrouwen en aan u die hier vanavond naar toe gekomen bent. In deze Anton de Kom lezing wil ik het hebben over het belang van de taal en hoe die gebruikt kan worden om breuklijnen in een samenleving te verdiepen of juist bruggen te bouwen.

Want ook voor Anton de Kom was taal een instrument. We kennen allemaal zijn werk: “Wij Slaven van Suriname”, maar hij schreef veel meer, ook gedichten en Anansi-verhalen. Er zijn ongepubliceerde romans “Ons bloed is rood” en “Om een hap rijst” en een filmscript “Tjiboe”. In 2009 werd het literaire archief van De Kom door zijn kinderen overgedragen aan Michiel van Kempen van de Universiteit van Amsterdam en het is nu ondergebracht in het Nederlands Literatuurmuseum en digitaal beschikbaar.

Kracht van woorden

In de verhalen die mij verteld werden, de literatuur die ik later als student Spaanse en Braziliaanse Taal- en Letterkunde bestudeerde en in de boeken die ik las en lees, gaat het om het beschrijven van werkelijkheden, van dromen, van gedachten, van emoties en gevoelens. Via deze verhalen ontwikkel je een eigen taal vol metaforen om nieuwe werkelijkheden onder woorden te brengen. Grote levensvragen te definiëren, maar ook grote dromen uit te spreken.

Dat is belangrijk in een samenleving waar (te) veel in bulletpoints en Exelsheets wordt gecommuniceerd. Het is een trieste misvatting dat iets alleen maar werkelijkheid kan worden, wanneer het SMART wordt geformuleerd. Ik zou het tegendeel willen beweren: economische welvaart is op sommige plekken gaan samenvallen met geestelijke en sociale armoede bij gebrek aan een goed verhaal.

Latijns Amerika

Ik heb op verschillende plaatsen in de wereld gewoond. Behalve in Suriname en Nederland, tien jaar in Latijns-Amerika, in Chili en Brazilië. In Chili heb ik de dictatuur meegemaakt van Augusto Pinochet, en heb ik het voorrecht gehad mee te maken hoe hij en zijn junta door de bevolking zijn weggestuurd. De kracht en de moed daartoe kreeg men onder meer door taal, door gedichten en muziek. Eén van de meest effectieve manieren voor machthebbers om macht te behouden is tegenstanders monddood te maken. Censuur toe te passen. Wat ik in Latijns-Amerika heb gezien, is hoe door verbindende en motiverende songteksten van bijvoorbeeld de Chileen Victor Jara, de Cubaan Silvio Rodríguez, de Argentijnse Mercedes Sosa en de Braziliaan Chico Buarque de Holanda, mensen gemotiveerd kunnen worden en de moed kunnen vatten op te staan tegen het geweld van onderdrukking en de straat op te gaan. Teksten met vele lagen die de censuur ontglipten.

En het is heel triest om te zien hoe de teksten van toen, nu in Brazilië opnieuw zo waar blijken. We dachten indertijd dat de zo moeizaam bevochten burgerrechten voorgoed terug waren. “Nunca mais” riepen we, ‘nooit meer’.... Maar nee, dat gaat niet op. “Durmida, a nossa patria mãe tao distraida”, ... “even was ons moederland ingedut en lette niet op, en

het ging mis”, zingt Chico Buarque. Een belangrijke les: Je hoeft maar even niet op te letten, en je bent de verworvenheden kwijt. Het blijkt helaas zo waar.....

Azië

De afgelopen vijf jaar woonde en werkte ik in Hongkong. In die periode heb ik veel gereisd door China en de rest van Azië, en ook daar heb ik de kracht van taal ervaren. Wat heb ik mij vaak machteloos en buitengesloten gevoeld, omgeven door die fascinerende cultuur, waar ik niet bij kon, omdat ik die taal niet beheers. Want hoe ik ook mijn best gedaan heb, karakters heb gestampt en mijn tong heb gebroken over uitspraak, ik zal die taal mijn leven lang niet echt machtig worden. Ook juist dan ervaar je de kracht van woorden, omdat je buitenstaander blijft in een land waar je niet verstaat wat mensen om je heen zeggen, of niet kunt lezen wat de headlines in kranten zijn. Kortom, het waren vijf jaren waarin ik mij eens te meer bewust werd van het grote belang van taal om te kunnen communiceren, én om je eigen identiteit uit te drukken en vorm te geven.

En als je dan terugkomt in Nederland, waar je denkt alles te kunnen begrijpen omdat je alles verstaat, voel je je toch weer buitenstaander en dan vallen een paar dingen op.

Nederland

Hoe de samenleving is veranderd, verhard, gepolariseerd en hoe, om het kort te zeggen, de breuklijnen in de Nederlandse samenleving zoveel dieper lijken te zijn, dan vijf jaar geleden. Breuklijnen tussen mensen op gebied van inkomen, opleiding, religie, etniciteit, woonplek. Op zich zijn breuklijnen niet nieuw. Nederland is van oudsher een verzuilde samenleving. Verschillende groepen waren er ook toen ik coördinator was van SKIN, Samen Kerk in Nederland, de vereniging van internationale kerken, of volksvertegenwoordiger, Tweede Kamerlid namens het CDA. Maar toen was er wel de wens om een *samenleving* te zijn. En het lijkt mij nu, nog geen jaar terug uit China, alsof die wens er niet meer is. Integendeel, soms krijg ik het gevoel dat het er vooral om gaat de breuklijnen te benadrukken en te verdiepen. Dat jij anders bent dan ik en dat jouw wereld niets met de mijne te maken heeft. Omdat je een ander inkomen hebt, een andere opleiding, een andere religie, een andere kleur of een andere seksuele geaardheid. Omdat je tot de elite behoort en ik niet, of andersom. Ik chargeer, maar dat doe ik om u een idee te geven: zo komt de Nederlandse samenleving over wanneer je een tijd bent weggeweest. Het verontrustende van zo een situatie is, dat het moment dat het wegstijgen begint - het bewust niet willen zien wat anderen overkomt - heel dichtbij lijkt te komen.

De rol die taal ook hier speelt is opvallend; de woorden die we gebruiken om werkelijkheden én anderen te beschrijven, en beelden op te roepen zijn niet bedoeld om bruggen te bouwen of elkaar te zoeken maar onderstrepen verschillen. Hadden we eerder al termen als kopvod voor hoofddoek en het gescandeer van “minder minder minder” als het om een bevolkingsgroep in ons land gaat, recent heeft het woord *clownworld* haar intrede gedaan. Welke beelden roept dat bij u op... en bedenk dan nu dat het gaat om de beschrijving van de omgeving waar de lieden die dit woord bedacht hebben, zelf uit voortkomen.

Door dit soort woorden worden er oppervlakkige oordelen gevormd, die leiden tot vooroordelen en ver-oordelen, zonder kennis te nemen van waar het nou werkelijk om gaat. We oordelen, zonder ons te verdiepen in die basisvraag: wat is de achtergrond, wie is die ander, wie is jouw vader en wie is jouw moeder, wat is jouw verhaal? Door al die oppervlakkige

informatie, *sound bites* die de nieuwe werkelijkheid worden, verdwijnt de interesse om die ander te ontmoeten en te leren kennen.

Wat de boer niet kent dat eet hij niet, wie hij niet kent die mot hij niet. Waarom je interesseren in iemand van wie je je, door de social media of het wereldwijde web, allang een beeld hebt gevormd?

Taal kan ons dus ook veroordelen tot een eendimensionale identiteit, die elke opening voor gesprek elimineert. Wat mezelf betreft: ik ben een zwarte vrouw, feminist, maar ik ben ook moeder van twee zoons en liefhebber van yoga. Ik hou van Paramaribo, ik hou van Hongkong en ik hou van São Paulo en ik hou van Leusden. Ik heb meerdere identiteiten en loyaliteiten, noem het intersectionaliteit.

Dat eendimensionale beeld waartoe we elkaar door gebrek aan werkelijke interesse zo gemakkelijk veroordelen, heb ik ook gezien in mijn huidige hoedanigheid als voorzitter van de beoordelingscommissie om te komen tot een nationale museale voorziening Nederlands Trans-Atlantisch slavernijverleden. Juist als het gaat om het zoeken naar verbinding in het kader van ons gemeenschappelijk slavernijverleden zie je wat er gebeurt als mensen tot eendimensionale identiteiten gereduceerd worden, waarbij, bovendien, etniciteit een bepalende rol speelt. De zwarte is de slaaf en het slachtoffer. Het beeld van zijn nazaten blijft dat van slachtoffers. De witte is de slavendrijver en de uitbouter. Het beeld van zijn nazaten blijft dat uitbouters.

Daardoor zijn complexe vraagstukken versimpeld of zelfs onbespreekbaar geworden. Dat zien we bijvoorbeeld in de Zwarte Piet-discussie. Daarom is de komst van dit museum zo belangrijk en moeten brede groepen en geledingen in de samenleving voor inhoudelijke input betrokken worden. Maar ook de gemeente en het Rijk hebben een taak. Het moet immers een werkelijk nationaal museum worden, waar we het rauwe verleden onder ogen kunnen komen, om het heden te begrijpen, een voorwaarde om te werken naar een vruchtbare toekomst.

Polarisatie

Die eendimensionale identiteiten waarin we elkaar gevangen zetten, de afwezigheid van gesprek, en de aanwezigheid van vooroordelen leidt in onze gepolariseerde samenleving tot een sterke ondervertegenwoordiging in bepaalde sectoren, van nazaten van tot slaaf gemaakten en sowieso van mensen met een bi- of multiculturele achtergrond. Men zegt wel diversiteit of zelfs inclusiviteit te willen, maar in werkelijkheid kiest men toch weer voor meer van hetzelfde.

Ondervertegenwoordiging

En dus niet voor diegenen die 'anders' zijn. Als voorbeeld neem ik het openbaar bestuur. Terwijl van de iets meer dan 17 miljoen Nederlanders 23%, dat is ongeveer 4 miljoen, een migratie-achtergrond heeft, is 1% van de burgemeesters bi-cultureel, 2 % van de gedeputeerden¹. Wat het percentage is van mensen met een bi-culturele achtergrond die op onze ministeries werkzaam zijn (en ik bedoel niet als schoonmakers) weet ik niet, maar ik vrees niet veel. Gelukkig hebben we ons koningshuis nog: dat is bijna 100% bi-cultureel, alleen Pieter van Vollenhove en Prinses Laurentien zijn autochtoon.

¹ CBS 2018

Ander voorbeeld, de media. Ik geloof dat 3% van de journalisten een bi-culturele achtergrond hebben en het aantal mensen met een bi-culturele achtergrond die aan de talkshowtafels van de Nederlandse tv en radio mogen aanschuiven, ligt nog vele malen lager. En dan: dit jaar vieren we 100 jaar algemeen en dus ook vrouwenkiesrecht in Nederland. Maar met de vertegenwoordiging van vrouwen in algemene zin schiet het nou niet echt op, niet wat gender betreft en niet wat diversiteit betreft. Het percentage vrouwen in de Tweede Kamer is lager dan in een vorige regeerperiode (nu 47, 2012: 60, 2010: 64) en er zit op dit moment geen enkele nazaat vanuit een voormalige kolonie in de Nederlandse volksvertegenwoordiging. De nieuwe Eerste Kamer, exact een week geleden beëdigd, kunnen we beter de Witte Kamer noemen hoorde ik iemand terecht opmerken. Dan is het natuurlijk ook een interessante vraag hoeveel vrouwen er in die 100 jaar gekozen zijn die afkomstig zijn uit voormalige koloniën en afstammen van tot slaaf gemaakten? Neem nou de laatste verkiezingen, de Europese, 23 mei jongleden. Tot mijn vreugde zagen ik meer mensen met een bi-culturele achtergrond op de kandidatenlijsten staan en met Samira Rafaela hebben we de eerste volksvertegenwoordiger met Caribisch bloed in het Europese parlement. Terwijl je toch zou mogen verwachten dat nadat Britain *had ruled the waves* en ook de Fransen, Spanjaarden, Portugezen, Denen, Duitsers en natuurlijk Nederlanders – ja, eigenlijk wie niet - daar niet voor onder deden, je iets van die geschiedenis die die landen hier in Europa zoveel goeds gebracht heeft, terug zou mogen zien in het Europees Parlement en liefst ook in het EU-bestuur. Ooit gehoord van een moslim-, een hindoe- of Afro-Caraïbisch als lid van de Europese Raad of Commissie? Ik niet.

Oververtegenwoordiging

Maar er zijn ook maatschappelijke sectoren waar we een oververtegenwoordiging zien van mensen met een bi-culturele achtergrond, nazaten van tot slaaf gemaakten in de voormalige koloniën, of van de voormalige gastarbeiders uit Turkije en Marokko of, recenter, vluchtelingen.

De sport natuurlijk! Ja, waar zou het Nederlands voetbal zijn, als men daar de hang naar boreale suprematie had doorgevoerd? Wat zou ervan overblijven als al die homeopathische verdunners van de Nederlandse samenleving hun talenten daar niet hadden ingezet? We zien het ook in de zorg. Politici spreken bij voorkeur over de oververtegenwoordiging van bi-culturele Nederlanders in de criminaliteit, maar ik hoor ze zelden over de 'oververtegenwoordiging' van bi-culturele Nederlanders aan het bed van zieken, ouderen en stervenden. Want ons zorgstelsel, en dat geldt trouwens ook voor andere sectoren, zou volledig instorten als we, zoals sommige mensen graag willen, terugkeren naar vroeger, toen het leven overzichtelijk was, de EU niet bestond, de gulden of zelfs de florijn het betaalmiddel was en de Nederlandse bevolking overwegend roomwit. Politici die 'terug naar vroeger-verhalen' als een reële optie voor de toekomst van ons land presenteren, moet men confronteren met harde feiten. We moeten hen scherp van repliek dienen omdat ze een nationale werkelijkheid ontkennen: Nederland is en blijft een multicultureel en multireligieus land. Daarbij komt nog iets: het ontbreekt deze lieden aan het meest minimale inzicht van wat er globaal gezien aan de hand is. Onze wereld is heel snel aan het veranderen.

Veranderende wereld

Onze wereld is klein geworden, omdat we meer reizen dan ooit en omdat we alles wat er in de wereld gebeurt, op onze smartphones live mee kunnen maken. Ook geopolitiek zien we ingrijpende verschuivingen. Om maar iets te noemen: de zgn. opkomst van Azië, van India en

zeker van China. Zal ik u een beeld van Azië geven? Dit werelddeel herbergt 5 miljard inwoners, twee derde van de wereldbevolking, twee derde van 's werelds megasteden, een derde van de mondiale economie, twee derde van de mondiale economische groei, zes van de tien grootste banken, acht van de tien grootste legers, vijf nucleaire machten, gigantische technologische ontwikkelingen, de nieuwste lichte top universiteiten.² Dat alles, dames en heren, heeft men in Nederland en Europa vol overtuiging eeuwenlang de rug toegekeerd. Nu wij eindelijk oog beginnen te krijgen voor wat daar gaande is, weten we niet wat we ermee aan moeten, omdat we niet zijn voorbereid. Er is sprake van een pijnlijk gebrek aan kennis, ook aan kennis van de taal als belangrijke ingang in culturen die zo anders zijn dan de onze. Gebrek aan kennis leidt tot angst. Angst voor het onbekende zien we ook hier. China is een bedreiging waartegen we ons moeten wapenen, want ze wil ons alles afpakken. Tot aan onze landbouwgronden toe, de klei waar we uit getrokken zijn. En ja, dan kom je aan de identiteit van Nederland, dus pas op. 'America first!'...

Wij staan met onze rug naar Azië. Onze blik is steeds gericht op het westen, en dan bedoel ik niet Suriname en het Caribische deel van ons Koninkrijk, nee iets noordelijker, de VS.

En dat is niet zonder gevolgen. Lao Tse de Chinese wijsgeer waarschuwde duizenden jaren geleden al:

Let op je gedachten, want je gedachten worden jouw woorden.

Let op je woorden, want je woorden worden jouw daden.

Let op jouw daden, want je daden worden je gewoontes.

Let op je gewoontes, want je gewoontes vormen je karakter. Let op je karakter, want je karakter bepaalt je lot.

Die VS waar onze gedachten, woorden en gewoontes zo op gefocust zijn, is precies de plek waar momenteel de neergang plaatsvindt.

Industriële tijdperk

Laten we wel wezen: de afgelopen 30 jaar waren de beste jaren voor de mensheid ooit: (vrijwel 0% van de wereldbevolking is overleden als gevolg van interstatelijke oorlogen). Leefde in 1950 nog 75% van de wereldbevolking in extreme armoede, vandaag is dat minder dan 10%³. Dit is dankzij de industrie, die heeft ons veel goeds gebracht.

Maar het industriële tijdperk heeft zijn langste tijd gehad. En dat zien we, we krijgen het bewijs voor het eind van dit tijdperk op een presenteerbladje aangeboden. De VS en het Verenigd Koninkrijk, de motoren achter het industriële tijdperk zijn piepend tot stilstand gekomen en maken de decadentie, het verval van dit tijdperk, pijnlijk zichtbaar. De VS, de leider van de westerse wereld, door een politiek bestuur dat het land in een morele chaos stort en het VK door een onzalig Brexit dat het failliet van de politieke cultuur glashelder maakt.

We bevinden ons op een scharnierpunt, het begin van een ander tijdperk, waarin we dingen anders moeten organiseren, omdat we voor nieuwe uitdagingen staan, waarbij we nieuwe bondgenoten nodig hebben.

² Parag Khanna "The Future Asian"

³ Kishor Mahbubani "Has the West lost it?"

Dat tijdperk markeert zich door minstens twee karakteristieken:

1. Niets zal meer vanzelfsprekend zijn. Niets spreekt meer vanzelf, wij moeten het sprekend maken. Je hoeft maar even afgeleid te zijn, zoals Chico Buarque het zo prachtig bezingt, en je bent je verworvenheden kwijt. Vrouwen terug naar het aanrecht en hup, baby's baren en LHBTI's terug in de kast om maar iets te noemen.
2. In het nieuwe tijdperk zullen we elkaar als mensen met ál onze verhalen hard nodig hebben.

Misschien vraagt u nu: hoe dan? Hoe gaan we ons opstellen in het nieuwe tijdperk, wat moeten we doen? Ik denk dat we moeten beginnen met het kijken vanuit een ander perspectief; daarom is het zo belangrijk dat kinderen dit op jonge leeftijd leren, door verhalen die hun verbeelding stimuleren.

Een ander perspectief

Bijvoorbeeld, als je het slavernijverleden niet bekijkt vanuit het oogpunt van de machthebbers, de slavenhandelaren, zoals het meestal in onze schoolboekjes staat - als er al iets in staat - maar vanuit het oogpunt van de slaven, van wie zij waren als mens, dus meer dan alleen dat eendimensionale beeld van zwart slachtoffer, dan krijg je een heel ander verhaal.

Of neem wat wij hier de opkomst van China noemen. Als je die vanuit China bekijkt is het helemaal geen opkomst, maar het terugkeren naar de rechtmatige plek van dit land, met een cultuur van 5000 jaren. De afgelopen 150 jaar was een - relatief korte - periode waarin China níet die plek in het midden van de wereld had. Mensen in China noemen die afgelopen 150 jaar 'de eeuw van schaamte', hen aangedaan door kolonialisme en brute macht vanuit het westen. Westerse landen hadden trouwens al eerder Chinese rijkdommen en intellectuele kennis, vandaag de dag zouden we dat wellicht Artificial Intelligence noemen, schaamteloos gestolen. Zo komt de techniek om Delfts blauw aardewerk te maken niet uit Delft, maar uit China.

Of, ander voorbeeld, de periode van wat in Europa de donkere middeleeuwen genoemd worden, de tijd dat de pest hier rondwaarde, is vanuit Arabische perspectief juist de periode van rijkdom en bloei, de Gouden Eeuw. Peter Frankopan schreef er prachtig over in *De Zijderoutes (Silk Roads: A new history of the World)*. Waarmee ik maar wil laten zien dat we zouden moeten beginnen die eurocentrische bril eens af te zetten. Dan zou de wereld er ineens heel anders uitzien en zouden we kunnen ontdekken dat we hier in Europa behept zijn met een ongefundeerd gevoel van superioriteit.

Dat superioriteitsgevoel vertaalt zich naar een wereld- en mensbeeld waarin iedereen naar Europa zou willen komen en iedereen zo zou willen worden als wij. Nog steeds zijn er mensen, wetenschappers en onderzoekers, die denken dat als er ergens in een land een groeiende middenklasse is, die toegang krijgt tot westerse producten, hun kinderen in het westen laat studeren, zoals nu bijvoorbeeld in China, die middenklasse als vanzelf gaat verlangen net zo te worden als wij in het liberale westen, en gaat verlangen naar democratie. Ik denk niet dat dat gaat gebeuren.

Meerderheidscultuur

Ongeveer diezelfde gedachte ligt ten grondslag aan de naïeve veronderstelling, dat, toen in de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw arbeidsmigranten naar Europa en Nederland

gehaald werden, deze mensen vanzelf zo zouden worden als de meerderheid hier. Als ze maar lang genoeg hier woonden en we lieten ze maar een beetje hun eigen gang gaan, dan zouden ze *vanzelf* onze aantrekkelijke en superieure levensstijl overnemen. En daarbij hun achterlijke gewoontes uit het land van herkomst, op gebied van kleden, opvoeden, eten en vooral geloven, wel achterwege laten. Dat is niet gebeurd. Integendeel. Een samenleving die vanuit het perspectief van de machthebbers en een superieure houding voetstoots aanneemt dat de meerderheidscultuur vanzelf leidend zal worden, komt bedrogen uit.

Een van de positieve effecten van migratie, en dit heb ik zelf ervaren als migrant in Nederland, in Latijns-Amerika en Azië, is dat je leert om vanuit verschillende perspectieven ook naar jezelf te kijken. Als migrant word je voortdurend geconfronteerd met de vraag wat je van de nieuwe omgeving overneemt en wat niet. Daarmee stel je impliciet de vraag: wat van mijn eigenheid kan ik opgeven en wat niet, in hoeverre kan ik meegaan in het nieuwe en wat is voor mij heilig, onopgeefbaar. Natuurlijk bepaalt in een democratisch land de rechtsstaat wat geoorloofd is en wat niet, maar als migrant zou je in alle vrijheid moeten kunnen bepalen wat jij overneemt en wat je behoudt. Een voorbeeld uit mijn eigen leven, toen we terugkwamen uit Zuid-Amerika. Onze beide zonen, basisschoolleeftijd, hadden de gewoonte als ze ergens binnenkwamen een hand te geven. Dat was ze zo geleerd, maar hier volstrekt niet gebruikelijk. Hier kwamen kinderen een huis binnen en riepen 'hoi' bij binnenkomst en 'doei' bij vertrek. Zo niet in mijn huis, waar mijn ouders vaak op bezoek waren. In mijn huis gaven vriendjes die kwamen spelen ouderen bij binnenkomst een hand, ook al moesten en zij - en hun ouders - daar in het begin erg aan wennen.

Net zoals mensen in contact met anderen uitgedaagd worden te bepalen wat heilig is voor hen, worden ook landen, continenten en waardensystemen die in nauwer contact komen met andere landen, continenten en waardensystemen uitgedaagd te bepalen wat voor hen heilig is.

Waarden beschermen

Na vijf jaar China ben ik mij er ten zeerste van bewust dat de waarden waar Europa voor staat, zoals burgerrechten, mensenrechten en vrijheid van meningsuiting voor ons, hier in Europa, heilig en onopgeefbaar zouden moeten zijn.

'De culturele waardigheid die je hier krijgt als individu', om met Anil Ramdas te spreken. Dat zijn de waarden waarom de Europese Unie ooit begonnen is. We denken dat ze vanzelfsprekend zijn, maar dat zijn ze niet. Vandaag in Hongkong gaan miljoenen mensen de straat op om voor die rechten, voor vrijheid en veiligheid, voor het flintertje democratie dat daar nog is, op te komen. En ook hier geven teksten ze moed en bezieling. 'Do you hear the People sing', klinkt het weer in de straten van Hongkong.

Als ik in Myanmar werk met vrouwelijke parlementsleden, die hun nek uitsteken om de frêle democratie in hun land te beschermen, besef ik wat wij hier, in ons democratisch land hebben en hoe achteloos en onoplettend wij met dit grote goed omgaan.

We kunnen deze waarden alleen beschermen door veel nauwere Europese samenwerking. Die is trouwens ook nodig om partij te kunnen zijn voor landen als China.

Inclusieve democratische is niet vanzelfsprekend. Democratie beschouwen als een vanzelfsprekendheid getuigt van naïviteit. En van gebrek aan respect en waardering voor

hen die in ons belang hiervoor hebben gestreden en hun leven hebben gegeven, zoals Anton de Kom, en waarvan de plek waar we hier samenzijn zo sprekend getuigt.

Niets is meer vanzelfsprekend. Dat was het eerste kenmerk van de veranderde tijd dat ik noemde. Het tweede dat ik noemde is dat we elkaar nodig hebben.

We hebben, nationaal en internationaal, vrouw, man en macht nodig om de vanzelfsprekendheden te waarborgen en we hebben alle krachten en hands-on-deck nodig om de nieuwe tijd die we ingaan, vorm te geven. De antwoorden die we gewend zijn te geven, passen niet bij de vragen van vandaag. We hebben alle creativiteit, alle 'rebellens' nodig, want de uitdagingen waar we voor staan zijn groot: kijk naar onze uitgeputte planeet, kijk naar mensenrechten en de rechtsstaat, burgerrechten en democratische waarden, morele en ethische principes die op tal van plekken in de wereld het onderspit dreigen te delven. Kijk naar het trieste feit dat er vandaag de dag meer slaven zijn dan ooit tevoren in de geschiedenis van de mensheid.

Instituties

Ik vertelde u al dat toen ik na vijf jaar Hongkong terugkwam naar Nederland het mij opviel dat Nederland zo sterk gepolariseerd is en dat de scheidslijnen in de samenleving zo diep zijn geworden. Maar waar ik echt van geschrokken ben, is dat die breuklijnen zijn doorgedrongen tot in onze instituties. Als taalgebruik dat mensen onderverdeelt in categorieën gemeengoed wordt in politiek, bestuur, wetenschap en onderwijs en als we ook daar niet terugdeinzen voor etnisch profileren, bevinden we ons op zeer glad ijs. En springen voor mij alle seinen op rood.

Voor mij is het duidelijk: we moeten op een radicaal andere manier naar onze samenleving, naar onze manier van leven en naar onszelf kijken. Radicaal anders omgaan met onze planeet, radicaal anders omgaan met elkaar vooral.

Mooie woorden, maar waarin moet dan dat radicale verschil zitten, is wellicht uw vraag. Dat radicale verschil zit in het bewustzijn van onze gemeenschappelijkheid en gelijkwaardigheid. Op al die plekken op de wereld waar ik gewoond heb en in al die verschillende contexten waar ik heb mogen werken heb ik steeds ervaren: wij mensen lijken meer op elkaar dan dat we van elkaar verschillen. Het is mijn overtuiging, dat, wanneer we antwoorden willen geven op de vragen van vandaag, we genoodzaakt zijn de volle breedte van de diversiteit van de mensheid, als de goddelijke schepping, in te zetten. Zonder dat, zonder inclusiviteit, redden we het niet. De tijd van superioriteit, van inferioriteit, van met de rug staan naar elkaar en naar opkomende geopolitieke machten, van wegstijgen en je veilig in bubbels terugtrekken, is voorbij.

Bij die radicale wijziging hoort ook een ander soort leiderschap: inclusief leiderschap. Het masculiene leiderschap heeft wat mij betreft echt zijn langste tijd gehad als ik kijk naar het *old boys network* van Trump en Poetin, Erdogan, Xi Jinping, Bolsonaro, Duterte en Bouterse.

Het is hoog tijd dat we feminien leiderschap meer kansen bieden. Van Jacinda Ardern premier van Nieuw-Zeeland die het livestreamen van moord via sociale media aanpakt tot het radicalisme van Alexandria Ocasio Cortez, het jongste vrouwelijk congreslid ooit in de VS.

Van Michelle Obama tot Sahle-Work Zewde, president van Ethiopië die zorgde voor een gender-equal kabinet, allemaal zijn ze dienstbaar aan het grotere geheel.

(En kijk wat een gewaagde keus, want afwijkend van het kiezen voor het bekende, Nederland opgeleverd heeft: na 44 jaar weer een Eurovisie songfestival winnen! Ik zeg u: als we Geer en/of Goor weer gestuurd hadden – en het had mij niet eens verbaasd als dat gebeurd was - was dat niet gebeurd)

Leven, het meervoud van lef

Om onze samenleving te organiseren vanuit het principe dat diversiteit en inclusiviteit een meerwaarde heeft, is lef nodig, en vergeet niet: leven is het meervoud van lef.

We hebben moedige mensen nodig, leiders, politici en burgers die zich niet voegen naar de verwachtingen, niet achter Motifaction statistiekjes en hypes aan hollen.

En we hebben kritische media nodig. Mijn eerste college Spaans, eind jaren 70, kreeg ik van de Spaanse dichter Francisco Carresquer. In dat eerste college zei hij ons, dat we allemaal ongetwijfeld de trias politica kennen, de drie machten in een samenleving, de wetgevende, de uitvoerende en de rechterlijke macht. Maar, zo zei hij, er is een macht die nog veel sterker is dan al die drie en dat zijn de media. Wat had hij gelijk. Media hebben een enorme invloed op onze denkbeelden en zeker in tijden van *fake news*, zou de publieke omroep ons meer diepgang mogen bieden en aan het denken zetten. Het is diep triest dat door voortgaande beleidswijzigingen in het publieke bestel de oppervlakkigheid van de media bevordert in plaats van tegengegaan wordt. Geef mij meer van Tim Hofman, meer 'Ali B op volle toeren' en meer mooie series als Sign of the Times.

Politieke wil

Weet u wat lastig is? Zoals we hier bij elkaar zitten, weten we dit allemaal. We weten dat dingen anders moeten. Toen ik bij de VN zat, als lid van een groep van negen deskundigen die, in opdracht van de Secretaris-Generaal ontwikkelingen op gebied van gezondheid van vrouwen en kinderen volgde, heb ik het zo vaak gezien: we weten precies wat er moet gebeuren om de ongelijkheid in de wereld aan te pakken. De rijkste 1 % bezit meer dan de helft van al het vermogen op de wereld, we hebben de technologie en we hebben de financiële middelen om het te doen, maar het gebeurt niet omdat de politieke wil er niet is. Ik heb mij dan ook vaak afgevraagd hoe je de politieke wil kan creëren om zaken anders te doen en om bijvoorbeeld diversiteit en inclusiviteit te bevorderen.

Ik deel mijn inzichten graag met u:

1. Allereerst, wij BURGERS hebben veel meer macht en invloed dan we denken. We zouden, als mensen van goede wil, veel meer van ons moeten laten horen en ons daarbij bewust zijn van het effect dat ons taalgebruik heeft. En we kunnen zelf in actie komen als de politiek het laat afweten. We moeten ons niet gek laten maken, ook niet door de media, al was het alleen al door iets niet te verzwijgen. Wat was het goed, bijvoorbeeld, om te zien hoe velen de campagnespot van de SP over Hans Brusselmans also known as Frans Timmermans publiekelijk afkeurden en ik zie ook allerlei initiatieven, bijvoorbeeld op het gebied van duurzaamheid, mensen die zelf voedselbanken en kledingbeurzen, plastic opruimacties et cetera organiseren.

Internationaal

Zelf in actie komen kan veel opleveren, kijk naar Muhammad Yunus, winnaar van de Nobelprijs voor de Vrede, die, terwijl iedereen hem honend uitlachte, er radicaal voor koos boerinnen en vrouwelijke ondernemers een stem en gezicht te geven en hij richtte de Grameen bank op. Net zo visionair was de oprichter van de Asian University for Women in Bangladesh, waaraan ik verbonden ben als docent mensenrechten en die, vanuit het besef dat we vrouwelijk leiderschap nodig hebben, tegen alle negativiteit en negatieve adviezen in, een universiteit oprichtte waar meisjes uit de meest kansarme gebieden van 15 Aziatische landen, hun leiderschapskwaliteiten kunnen ontwikkelen. Ook hij werd uitgelachen, maar vandaag zitten onze studenten in Oxford en krijgen posities bij de VN.

2. Onderwijs

Het zal u niet verbazen dat ik als dochter van Edmé Vas en Johan Ferrier, wijs op de rol van het onderwijs. Dat is bij uitstek de plek waar de beelden die we van elkaar en de wereld hebben, gevormd, bevestigd of juist afgebroken worden. U begrijpt dat ik heel blij ben dat de nationale museale voorziening voor het Nederlands Trans-Atlantisch slavernij- verleden er komt. Maar daarmee zijn we er nog niet. Als commissie hebben we natuurlijk gelet op het educatieve aspect van de voorstellen die we beoordeeld hebben. Is het museum er is, dan zal die gedeelde geschiedenis van ons Nederlanders, hoe we hier ook samen kwamen, in het onderwijs meer en vanuit een breder perspectief aan de orde gesteld moeten worden.

3. Taal

Uiteraard wijs ik op het belang van taal in het onderwijs. Taal waardoor mensen elkaar kunnen verstaan, maar ook vertrouwd kunnen raken met onbekende werelden en denkbeelden. Wat inclusiviteit betreft is taal ook interessant en belangrijk, want vaak de eerste plek waar integratie plaatsvindt. Taal is levend. Zo zijn woorden als oso, doekoe, patta, mattie, fittie et cetera volkomen ingeburgerd in het ABN, in ieder geval de taal die kinderen van Sylvia Witteman op een Amsterdams wit gymnasium gebruiken.

Ik pleit dan ook voor het belang van het hooghouden van die levende voertaal: goed Nederlands leren en mensen die van buiten komen helpen om zo snel mogelijk die taal machtig te worden. Om te kunnen participeren. Omdat we ook hun bijdrage hard nodig hebben. En ook hier gebeuren er al goede dingen. Kijk bijvoorbeeld naar “Taal doet meer”, dat onlangs een Appeltje van Oranje ontving.

Tegelijkertijd pleit ik óók voor het belang van onderwijs in vreemde talen en in literatuur, als een effectieve manier om jonge mensen de gelegenheid te bieden onbekende werelden te ontdekken, inlevingsvermogen aan te leren en nieuwsgierigheid te bevorderen, om kennis te maken met wereld- en mensbeelden van andere culturen en te leren kijken vanuit een ander perspectief. Zo is de draak in Chinese verhalen een nobel en wijs dier, terwijl de draak in het westen een bedreigend en eng briesend beest is (denk aan het verhaal van St. Joris en de draak).

Karel de Grote zei het al, en ik houd het mijn studenten Spaans en Portugees altijd voor: met iedere nieuwe taal die je leert, krijg je er een nieuwe ziel bij.

4. Cultuur

En breder: we zouden veel meer gebruik moeten maken de mogelijkheden die cultuur ons biedt om bruggen te bouwen in de samenleving en om de politieke wil om bruggen te bouwen, te bevorderen. Muziek, theater, cabaret, plekken van herkenning en verbinding.

Plekken waar diversiteit en inclusiviteit bewust zichtbaar gemaakt kan worden en waar pijnlijke en confronterende vragen kunnen worden gesteld. Van belang, omdat we een kleine wereld geworden zijn.

5. Anton de Kom en Suriname

Anton de Kom zelf is natuurlijk ook een groot voorbeeld van hoe je als burger je verantwoordelijkheid neemt door in verzet te komen, met alle risico's van dien, als jouw hart en jouw geweten je dat ingeven. Zijn levensovertuiging was daardoor een directe afwijzing van armoede, onderdrukking en uitbuiting.

Suriname zelf stelt ook een duidelijk voorbeeld. Mij wordt vaak gevraagd wat het geheim is van Suriname, want hoe kan het dat daar een moskee en een synagoge vreedzaam naast elkaar staan. Hoe kan het dat in Suriname diversiteit wel een bron van kracht is, terwijl het op zoveel plekken in de wereld tot ellende en zelfs oorlog leidt. *Sommige mensen* zeggen dat Suriname een *failed state* is, vanwege het multiculturele karakter van de Surinaamse samenleving. Deze mensen wil ik wel heel duidelijk zeggen dat *als* Suriname een *failed state* is - en moreel en economisch is Suriname inderdaad failliet - dan ligt dat zeker *niet* aan het multiculturele karakter van die staat. Integendeel. In Suriname zie je dat het besef dat we elkaar als mensen nodig hebben om te overleven geen holle frase is. Daar hadden nazaten van tot slaaf gemaakten en nazaten van contractarbeiders uit allerlei delen van de wereld elkaar nodig en daar was geen sprake van een meerderheid van machthebbers die zich eisend opstelt ten aanzien van een minderheid die zich diende aan te passen; daar was geen "Leitkultur" die heersend was en zou moeten blijven. Daar wist men: we moeten we het in gezamenlijkheid doen. "Hoe wij hier ook samen kwamen, aan deez' grond zijn wij verpand" zingen we dan ook in het Surinaams volkslied.

Ook al is er in Suriname natuurlijk ook sprake van discriminatie en ongelijk(waardig)heid, er heerst wel degelijk het besef uiteindelijk een *samenleving* te zijn. Nederland kan veel leren van Suriname, wat dat betreft.

Waar het in wezen om gaat, de kern van deze discussie, zowel nationaal als internationaal, is dat we moeten leren de werkelijkheid vanuit verschillende perspectieven te bezien. Want tot nu toe is het perspectief altijd dat van de machthebber geweest, de geprivilegieerde positie.

Zolang China de fabriek van de wereld was en we naar hartenlust goedkope kleren en speelgoed konden kopen, was het best. Maar nu China alles in huis heeft om dé wereldleider te worden en technologisch in vele aspecten ver voor loopt op Europa, gaan alle alarmbellen rinkelen en deugt er niets meer.

En dichter bij huis: zolang mensen uit internationale kerken mooi zingen en lekker koken, zijn ze van harte welkom in nationale (autochtone) kerken. Maar op het moment dat ze vragen om ook te preken, om ruimte en macht te delen, wordt het lastig. Zolang Sylvana Simons leuke radio- en tv-programma's presenteerde, was ze ieders lieveling. Maar toen ze de politieke arena betrad, ging de beerput open.

Martin Luther King jr. zei het zo: "Ik kom bijna tot de betreurenswaardige conclusie dat het grootste struikelblok voor de neger in zijn strijd voor vrijheid, niet de Witte Bevolkingsraden zijn, of de leden van de Ku Klux Klan, maar de gematigde witte, die eerder 'orde' nastreeft

dan rechtvaardigheid, die kiest voor negatieve vrede, wat ik duid als de afwezigheid van spanning, dan voor positieve vrede, die ik duid als de aanwezigheid van rechtvaardigheid”.

Voor dat andere perspectief is nodig dat mensen in geprivilegieerde posities - of ze nu wit zijn, man, heteroseksueel, hoog opgeleid, gezond et cetera - de neiging leren onderdrukken zichzelf centraal en als norm te stellen.

En even belangrijk, andersom: dat de mensen die niet in een geprivilegieerde positie verkeren, uit die slachtofferrol stappen. En ook, dat zij niet de houding die zij bij machthebbers zo veracht hebben, zelf gaan overnemen.

‘Geen volk kan tot volle wasdom komen, dat erfelijk met een minderwaardigheidsgevoel belast blijft’, zei Anton de Kom.

Er is een Chinees gezegde dat zegt: ‘Als de wind van verandering waait, bouwen sommige mensen muren. Anderen bouwen windmolens’. Wij moeten windmolens bouwen omdat we nieuwe tijden ingaan waarin we als mensheid elkaar meer en op een gelijkwaardige manier nodig hebben. Omdat we de winden van alle windstreken nodig hebben.

Dames en heren: Er tin tin, sigri tin tin, Anansi ben de! Anansi de! Anansi sa tan!
Lang, heel lang geleden, was Anansi er! Anansi - dus de kracht in ieder mens om je niet neer te leggen bij de feiten, als je hart en geweten daartegen in opstand komen - is er!
Anansi zal eeuwig blijven bestaan!

Dank u.